

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.О. декана природничо-географічного факультету

Л.П. Міронєць
вересня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Географічні основи регіонознавства

галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

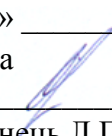
освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія)

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету

« 28 » серпня 2020 р.

Голова

(Міронєць Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Сюткін Сергій Іванович – кандидат географічних наук, доцент кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від «27» серпня 2020 року.

Завідувач кафедри загальної та регіональної географії,
канд. геогр. наук, доцент

Корнус О.Г.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	магістр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
2-й		2-й	
Лекції			
18 год.		4 год.	
Практичні, семінарські			
20 год.		4 год.	
Лабораторні			
-		-	
Самостійна робота			
110 год.		140 год.	
Консультації:			
2 год.	2 год.		
Вид контролю: екзамен			
Загальна кількість годин – 150			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни:

Формування у магістрантів знань про основи регіоназнавства як практичний інструмент розв'язання регіональних (територіальних) проблем у світі та в Україні, тенденції розвитку географічного (територіального і міжнародного) поділу праці та світових соціально-економічних процесів, сприяння формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними **програмними компетентностями**:

Здатність навчатися протягом усього життя в контексті неперервної фахової підготовки і соціального життя, вдосконалювати й розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень з високим рівнем самостійності **(ЗК-1)**.

Здатність здійснювати аналіз, синтез, оцінювання ситуації та/або завдання з метою виявляти шляхи для розв'язування та продукувати рішення **(ЗК-5)**.

Здатність оцінювати та аналізувати фундаментальні основи географічних теорій, законів, принципів, історію розвитку географічних ідей, географічні особливості природи Землі, розміщення населення і господарства **(ФК-1)**.

Здатність організовувати науково-дослідницьку діяльність та проводити дослідження на рівні новітніх досягнень, які є основою комплексного географічного мислення; постійно оновлювати та накопичувати власні знання з природничої та суспільної географії; мати стійкі навички роботи з різними типами географічних даних (текстовими, картографічними, графічними, числовими тощо) **(ФК-3)**.

Здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних та природничих знань для підвищення професійної майстерності **(ФК-7)**.

Здатність до розуміння теорії сталого й збалансованого розвитку природно-ресурсних і природно-господарських комплексів і систем, наукових засад еколого-економічної оцінки, визначення розмірів плати за використання природних ресурсів **(ФК-11)**.

Здатність розуміти зміни на політичній карті світу, проблеми економічного і політичного співробітництва окремих країн, тенденції розвитку міжнародного поділу праці, світових політичних процесів, а також політичних процесів, що відбуваються в Україні (ФК-13).

Здатність аналізувати рекреаційно-туристичний потенціал територій, розуміти сучасні тенденції і регіональні пріоритети розвитку туризму в цілому та окремих його форм і видів (ФК-14).

2. Передумови для вивчення дисципліни

Перед вивченням навчальної дисципліни студенти мають оволодіти знаннями з основ наукових досліджень, основ теорії суспільної географії, картографії з основами топографії, географії населення, географії світового господарства, соціально-економічної географії України, регіональної економічної і соціальної географії, політичної географії з основами геополітики тощо. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С.Макаренка.

3. Результати навчання за дисципліною

<p>Знання</p>	<p>ПРЗ-1 ПРЗ-4 ПРЗ-9</p>	<p>Знати основні типи соціальних, економічних, рекреаційних і політичних структур сучасного світу та України, установлювати зв'язки між ними на різних територіальних рівнях.</p> <p>Демонструвати знання сучасних теоретичних основ та методології суспільної географії та регіонаознавства, співставляти провідні парадигми суспільної географії та визначати сучасні напрями суспільно-географічних досліджень, аналізувати наслідки розвитку процесу географічного поділу праці.</p> <p>Знати сутність територіально-політичної організації суспільства та сутність основних концепцій політичної географії, провідні підходи до систематизації (класифікації і типізації) об'єктів політичної карти світу, принципи та норми міжнародного права, на яких ґрунтується мирне співіснування держав, механізми зміни форми й розмірів державної території.</p>
<p>Уміння</p>	<p>ПРУ-6 ПРУ-7</p>	<p>Уміти інтерпретувати провідні положення міжнародного права щодо делімітації й демаркації державних кордонів, співставляти основні види виборчих систем та виявляти географію їх поширення, оцінювати сукупний вплив різних груп факторів на «вибіркову проникність» державних кордонів.</p> <p>Упорядковувати та інтерпретувати теоретичні і фактологічні знання про територіальні аспекти політичної сфери суспільного життя. Встановлювати вплив політичних чинників на стан довкілля, розвиток і розміщення економічних та інших об'єктів.</p>
<p>Автономія і відповідальність</p>	<p>ПРА-1</p>	<p>Уміти вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетентності.</p>

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з географічних основ регіоназнавства; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	Твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	Знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозмінєній, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	Має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	Самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	Не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	Має лише загальне уявлення про географічні основи регіоназнавства, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль								Разом	Екзамен	Сума
РОЗДІЛ 1				РОЗДІЛ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	50	25	100
7	7	5	7	5	7	7	5			
Контроль самостійної роботи								25	25	100
3	3	3	4	3	3	3	3			

T1, T2 ... T8 – теми розділів.

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою. Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Іспит, тести, реферати, розрахункові роботи, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, інші види індивідуальних та групових завдань тощо, звіти з екскурсій.

Перелік контрольних питань до іспиту з географічних основ регіонознавства:

1. Поняття про регіонознавство: основні підходи.
2. Територіальна організація матеріально-речовинних і духовних компонентів життєдіяльності людини (суспільства).
3. Територіальна впорядкованість географічної оболонки та геосистем нижчого ієрархічного рівня.
4. Еволюція понять розміщення, територіальна структура і територіальна (просторова) організація та співвідношення між ними.
5. Регіон як об'єкт регіонознавства: основні підходи.
6. Регіон як територіальна система.
7. Співвідношення понять регіон і район.
8. Предмет регіонознавства: основні підходи.
9. Ієрархія регіонів: основні підходи.
10. Гра масштабами як важливий інструмент суспільної географії.
11. Асоціація регіональної науки і традиції міждисциплінарного вивчення регіонів.
12. Функції регіонознавства. Актуальні завдання сучасного регіонознавства.
13. Основні методи дослідження в регіонознавстві.
14. Комплексна регіонознавча характеристика.
15. Основні регіоналістичні теорії.

16. Територіальна організація суспільства – як головна парадигма географії.
17. Територіальна самоорганізація суспільства як об'єктивний закон розвитку.
18. Регіональний розвиток як складний та багаторівневий процес якісних змін.
19. Огляд суспільно-географічних концепцій регіонального розвитку.
20. Полімасштабність регіонального соціально-економічного розвитку.
21. Нерівномірність розвитку та концепції поляризації простору.
22. Роль центру і периферії у формуванні єдиного соціально-економічного простору.
23. Комплексність регіонального розвитку.
24. Концепції кластерно-мережевої організації простору.
25. Суб'єктивність прийняття простору населенням.
26. Концепції перцепції простору.
27. Імідж регіону як важливий ресурс соціально-економічного розвитку.
28. Самоідентифікація населення.
29. Пульсуючий характер регіонального розвитку.
30. Суспільний поділ праці і форми суспільної організації виробництва.
31. Провідні форми спеціалізації виробництва.
32. Послідовні форми кооперації виробництва.
33. Економічний ефект від кооперації виробництва.
34. Послідовне, паралельне та змішане комбінування: особливості та приклади.
35. Економічний ефект агломерування.
36. Кластеризація виробництва як нова фаза комплексування.
37. Специфіка розміщення окремих підприємств та їх територіальних угруповань.
38. Вплив ТНК на появу нових форм територіальної організації виробництва.
39. Регіоналізація і децентралізація.
40. Історико-культурна регіоналізація: основні підходи.
41. Політична регіоналізація України.
42. Історико-культурна регіоналізація України.
43. Типи регіонів та якість життя населення.
44. Регіональна (територіальна) ідентичність населення.
45. Об'єктивність регіональних диспропорцій в умовах ринкової економіки.
46. Проблемні території (депресивні регіони).
47. Регіональна політика: сутність та основні завдання.
48. Прямі та непрямі заходи регіональної політики.
49. Ієрархічні рівні регіональної політики.
50. Раціональна територіальна організація суспільства і державна регіональна політика.
51. Цілісність держави як стратегічна мета регіональної політики.
52. Екологічні аспекти регіональної політики.
53. Аналіз світового досвіду регіональної політики.
54. Регіональна політика в Україні: специфіка, недоліки, уроки.
55. Основні проблеми здійснення регіональної політики в Україні.
56. «Полюси росту» як інструмент регіональної політики.
57. Технополіси і вільні економічні зони як засоби регіональної політики.
58. Формування, розвиток, проблеми і перспективи єврорегіонів в Україні.
59. Основні завдання адміністративно-територіальної реформи в Україні.
60. Регіональне програмування як засіб оптимізації територіальної структури господарства.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. *Історичні передумови та наукові засади регіонознавства*

Тема 1. Територіальна організація як наскрізний принцип життєдіяльності суспільства.

Територіальна організація і комплексно-пропорційний розвиток матеріально-речовинних і духовних компонентів життєдіяльності людини. Асоціація регіональної науки та міждисциплінарне вивчення регіону як цілісної системи – ТСЕС (територіальна соціально-економічна система). Переваги комплексного географічного підходу до вивчення регіонів.

Тема 2. Регіоналізація як головна складова територіальної організації суспільства.

Інтегруюча функція вчення про райони в системі географічних наук. Концептуальні відмінності понять «район» і «регіон». Регіоналізація як процес поділу території на регіони, а також перерозподілу владних компетенцій, передачі деяких функцій із державного на регіональний рівень, розвитку нових інституціональних форм тощо.

Тема 3. Суспільно-географічні концепції регіонального розвитку.

Регіональний розвиток як складний та багаторівневий процес якісної зміни простору, населення і господарства регіонів в межах країни. Різноманітні аспекти регіонального розвитку. 4 групи суспільно-географічних підходів до дослідження регіонального розвитку: 1) полімасштабності розвитку та регіоналізації простору; 2) нерівномірності розвитку та поляризації простору; 3) комплексності розвитку та кластерно-мережевої організації простору; 4) суб'єктивності сприйняття розвитку та концепції перцепції простору.

Тема 4. Форми суспільної і територіальної організації виробництва.

4 «класичні» форми суспільної організації виробництва – концентрація, спеціалізація, кооперування та комбінування. Доповнення переліку 4 «новітніми» формами – диверсифікація, агломерування, комплексування та кластеризація виробництв. Радикальні зміни принципів територіальної організації виробництва внаслідок появи транснаціональних корпорацій (ТНК).

РОЗДІЛ 2. *Диференціація соціально-економічних параметрів і регіональна політика.*

Тема 5. Регіональні відмінності у рівнях розвитку та якості життя.

Регіональний розвиток як комплексний багатовимірний процес трансформації внутрішніх соціально-економічних структур регіонів. Нерівномірність регіонального соціально-економічного розвитку, рівня та якості життя населення як загроза територіальній цілісності країни. Різностямованість та поліваріантність регіонального розвитку. Компенсація регіональних відмінностей як головне завдання регіональної політики.

Тема 6. Регіональна ідентичність.

Сприйняття регіональної ідентичності як певного ієрархічного рівня територіальної ідентичності. Баланс між ієрархічними рівнями ідентичності. Регіональна (територіальна) ідентичність як впливовий фактор регіонального розвитку. Проблема «протистояння» регіоналізації та глобалізації. Діалогові (рівноправні), толерантні (симбіозні) та агресивні форми стосунків регіональних (територіальних) культур і локальних цивілізацій.

Тема 7. Проблемні території України.

Проблемність території України як наслідок нерівномірності (асиметрії) регіонального соціально-економічного та екологічного розвитку. Специфіка застосування наукової категорії «депресивна територія». Вплив економічних трансформації пострадянського періоду на різні сфери життя населення в Україні. Посиленні поляризації державного простору України в регіональному аспекті та формування депресивних територій.

Тема 8. Світовий досвід регіональної політики.

Регіональна політика як важлива функція держави в сфері регулювання економічних, демографічних, соціальних, інвестиційних та інших процесів. Основні завдання регіональної політики. Залежність Ефективності регіональної політики від раціональної територіальної

організації суспільства. Регіональне програмування. Огляд заходів регіональної політики США, Японії, Росії, Польщі та інших країн.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин										
	Денна форма						Заочна форма				
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі			
		Лекції	Практи.	Лабор.	Конс.	Самост.р.		Лекції	Практи.	Лабор.	Конс.
Розділ І. Історичні передумови та наукові засади регіоналістики											
Тема 1. Територіальна організація як наскрізний принцип життя суспільства	19	2	2			15	19	1			18
Тема 2. Регіоналізація як головна складова територіальної організації суспільства	18	4	4			10	20		2		18
Тема 3. Суспільно-географічні концепції регіонального розвитку	16	2	2			12	18	1			17
Тема 4. Форми суспільної і територіальної організації виробництва	19	2	2			15	17				17
<i>Разом за розділом 1</i>	72	10	10		-	52	74	2	2		70
Розділ 2. Диференціація соціально-економічних параметрів і регіональна політика											
Тема 5. Регіональні відмінності у рівнях розвитку та якості життя населення	18	2	2		2	12	21		2		17
Тема 6. Регіональна ідентичність	21	2	2			17	18	1			17
Тема 7. Проблемні території України	18	2	2			14	18				18
Тема 8. Світовий досвід регіональної політики	21	2	4			15	19	1			18
<i>Разом за розділом 2</i>	78	8	10		2	58	76	2	2		70
Всього	150	18	20	-	2	110	150	4	4		140

Теми семінарських і практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Поділ регіонів України за рівнем економічного розвитку	2	2
2.	Чисельність населення (демографічний чинник регіоналізму)	4	-
3.	Оцінка транспортної доступності міст із застосуванням теорії графів (коефіцієнт центральності положення)	2	-
4.	Форми суспільної і територіальної організації виробництва	2	-
5.	Складання картосхеми типів регіонів України згідно стадій	4	2

	соціально-економічного розвитку		
6.	Регіональна ідентичність населення України	2	-
7.	Проблемні (депресивні) території України	2	-
8.	Суспільно-географічна характеристика регіонів України	4	-
9.	Світовий та український досвід регіональної політики	2	-
	<i>Разом</i>	24	4

Теми лабораторних занять

Виконання лабораторних робіт даною робочою програмою не передбачено.

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Барановський М.О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення // Український географічний журнал. 2017. № 4. С. 30-38.
2. Топчів О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 372 с.

Додаткові

1. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація. К.: ДП «Прінт-Сервіс», 2014. 132 с.
2. Підгрушний Г.П. Полюси соціально-економічного зростання як засіб реалізації регіональної політики держави // Україна: географія цілей та можливостей: Зб. наук. праць. К.: ФОП Лисенко М.М., 2013. Т. 2. С. 208-210.
3. Топчів О.Г., Мальчикова Д.С. Планування території. Херсон: Грінь Д.С., 2014. 268 с.
4. Барановський М.О. Регіональні аспекти бідності населення України // Наук. вісн. ВНУ імені Лесі Українки. Серія: Географ. науки. 2012. № 9 (234). С. 70-76.
5. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. 396 с.
6. Гродзинський М.Д. Безрегіональність // Київський географічний щорічник. 2003. Вип. 3. С. 138-146.
7. Пістун М.Д., Мельничук А.Л. Сучасні проблеми регіонального розвитку. К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. 286 с.
8. Яворська В.В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. 384 с.

Інформаційні ресурси

1. Віче: Журнал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.viche.info>.
2. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. ЄвроРегіоУкраїна. – Режим доступу: <http://www.eru.org.ua>.
4. Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу: www.icps.kiev.ua.
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
6. Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Науково-дослідницький практикум з суспільної географії. К.: Прінт Сервіс, 2014. 47 с.
2. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 1. Європа та Азія / С.І. Сюткін. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. 48 с.
3. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 2. Африка, Америка та Австралія з Океанією. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. 40 с.
4. Геопортал адміністративно-територіального устрою України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home>